

Володимир КАЧУР

ІСТОРІЯ ДРУЖКІВКИ ТА ЇЇ ОКОЛИЦЬ

Володимир КАЧУР

*Присвячую
славному сину Донеччини,
потомку запорозьких козаків
Олексі Тихому.*

**ІСТОРІЯ ДРУЖКІВКИ
ТА ЇЇ ОКОЛИЦЬ**

від найдавніших часів до кінця XIX століття

ДОНЕЦЬК – 2009

КАЧУР Володимир Васильович

ІСТОРІЯ ДРУЖКІВКИ ТА ЇЇ ОКОЛИЦЬ

Координатор проекту
ШАПОВАЛОВ Євген

Видання підготовлено до друку
ДО Товариство ім. Олекси Тихого, ДОО Союз українок

Редактор

РОМАНЬКО Валерій – канд. пед. наук, доцент,
голова Донецької обласної організації краєзнавців

Науковий консультант

ЯНКО Микола – канд. пед. наук, дійсний член
Географічного Товариства України, Почесний краєзнавець
Донеччини

Технічний редактор

ОГНЄВА Людмила – член Національної спілки журналістів
України, член Донецької обласної організації краєзнавців

КАЧУР Володимир Васильович.

ІСТОРІЯ ДРУЖКІВКИ ТА ЇЇ ОКОЛИЦЬ. – Донецьк:

ДО Товариство ім Олекси Тихого, ДОО Союз українок,
2009. – 76 с., іл.

Автор книги на підставі археологічних знахідок доводить наявність поселень неандертальців на території теперішньої Донеччини. Дослідження архівних документів, наукових літературних джерел дозволило В.Качуру зробити висновок про існування у XVII ст. на цих землях хуторів запорожців, скласти карту Дружківки та її околиць, упорядкувати списки мешканців сіл Паршиківка та Дружківка на час ревізії 1782-95 рр. та з'ясувати національний склад населення цих сіл.

Видання призначене працівникам освіти, ЗМІ, бібліотекарям, музейним працівникам, краєзнавцям та всім, хто цікавиться історією Донеччини.

© Качур В.В., 2009

Хай вільно проживають в Україні усі нації; хай усяка живе по – своєму... бо національний ґрунт потрібен для кожної. А українська культура хай шириться поміж українцями, хай про її поширення турбуються і піклуються діти України – усі, хто любить свій народ і бажає йому добра. Хай усім народам живеться вільно в Україні, але хай нові поселенці пам'ятають, що український народ заселив цю землю, захистив її від ворогів і довгі часи поливав своїм потом.

Д.І. Багалій

Рідний край за найдавніших часів

Близько 100 тисяч років тому в епоху середнього палеоліту (середина кам'яного віку) неподалік міста Дружківка з'явилися первісні люди.

Сліди перебування людини середнього палеоліту (неанрдетальців) знайдено поблизу Дружківки на території сучасної Білокузьминівки Костянтинівського району [1].

Основним заняттям людини було збиральництво та мисливство. Об'єкти мисливства – дикі коні, кабани, олені тощо, головне знаряддя мисливства – спис з кремінним гостроконечником.

Жили люди того часу групами, оскільки колективне буття давало можливість вижити в складних кліматичних і природних умовах.

На зміну неанрдельтальцю в епоху пізнього палеоліту (35-10 тис. років до н.е.) прийшов кроманйонець – „людина розумна”. Зазнало великих змін і ускладнилося духовне життя. Людям притаманна була розвинена мова, постали релігія (ритуальні дії) і палеолітичне мистецтво. Головним заняттям людини залишалося збиральництво та мисливство.

Близько 10 тисяч років до н.е. сталися зміни в природному середовищі. Зникли льодовики, клімат потеплішав, близьким до сучасного став тваринний і рослинний світ.

Основними різновидами господарювання були мисливство, рибальство. Винайдення стріли та

лука обумовили розвиток поряд із груповим, індивідуального мисливства.

Наприкінці мезоліту здійснювався поступовий перехід від збиральництва та мисливства до землеробства й скотарства, які остаточно розвинулися в епоху завершальної стадії кам'яного віку (неоліту) – VI-IV тис. до н.е.

Розвиток господарства стимулював удосконалення знарядь праці, розширення їх асортименту, появу нових способів обробки каменю. Майстерня із обробки кременю працювала поруч зі сучасним Краматорськом. Під час розкопок там знайдено велику кількість заготовок із кременю для виготовлення знарядь праці [2].

У IV – III тис. до н.е. в епоху енеоліту для виготовлення знарядь праці, окрім каменю, застосовували метал, а також сплав міді та олова – бронзу.

У майстерні поблизу Краматорська почали виливати металеві вироби [3].

Протягом бронзового віку на території нашого краю існувало кілька етнокультурних груп. Їх археологічним еквівалентом були культури: ямна, катакомбна, багатоваликової кераміки, зрубна. Тогочасні племена об'єднувалися спільними типами господарства та поховального обряду.

У кінці енеоліту з'явився звичай поховання під родовими курганами (могильниками). Деякі з них збереглися до нашого часу, зокрема, за околицею селища Райське, недалеко від контори Дружківського рудоуправління.

Археологічні розкопки цього кургану 2001 року показали, що тут було закладено два кургани, які згодом об'єднані в один. У ньому вчені виявили біля 20 поховань. Найдавніше датується кінцем IV – початком III тисячоліття до н.е. За типом поховання воно належало до періоду ямної культури. Були в курганах поховання часів і катакомбної культури (кінець III – початок II тисячоліття до н.е.), і багатоваликової кераміки (XVIII – XVII ст. до н.е.), і зрубної культури (XVI – XIV ст. до н.е.).

Дані поховань свідчили про зміни в соціально-політичному житті людей. Зокрема, у похованнях катакомбної культури знайдено булаву та жезли – знаки влади вождів; велику кількість жіночих прикрас, багатий набір посуду – свідомство багатства.

Фрагменти битого керамічного посуду часів культури багатоваликової кераміки говорять про обряд тризни на місці поховання.

Поховання часів зрубної культури – це поховання могутнього жерця, що підтверджує зростання ролі релігії та її служителів в суспільному житті [4].

Племена зрубної культури досягли більшого розвитку ніж племена ямної та катакомбної культур. Усі риси їхньої матеріальної культури свідчать про осілий спосіб життя.

Господарство належало до землеробсько-скотарського. Ділянки для землеробства обирались у долинах річок та балок. Обробляючи землю сохою, вирощували ячмінь. Для збирання врожаю

використовували дерев'яні з кременними вкладками серпи, а згодом – й бронзові. Зерно розтиралось у кам'яних зернотерках.

Важливе місце в господарському житті посідало скотарство. Зростала його ефективність та видовий склад стада.

Значні рештки періоду зрубної культури знайдені в 1991 році в с. Олексіївка (ліва сторона смт Олексієво-Дружківка). На одній із садиб виявлено 14 поховань. У кам'яних ящиках та без них знаходилися дитячі останки. Тому, мабуть, ці поховання були без курганів. Це негативно вплинуло на збереження як поховань, так і предметів, що знаходились там. Зображення на одній із посудин, яка збереглася в одному з поховань, на думку донецьких археологів, є ілюстрацією давнього індійського міфу про створення світу [5].

Можливо це ще одне свідчення того, що арійці колись жили в українських степах [6].

Кочові племена на території краю

Чергова зміна клімату в IX ст. до н.е. сприяла максимально широкому поширенню степу на півдні та сході сучасної України. Основна частина населення була змушена перейти в місця, сприятливі для землеробства. Степ, зокрема наш край, став ареною боротьби кочових племен за пасовища, здобич.

Першими поселились киммерійці. Киммерійців витиснули войовничі скіфи, які мали чисельну перевагу, були більш організовані. Про перебування скіфів збереглися свідчення у вигляді скіфських курганних поховань V-II ст. до н.е. Одне з них знаходилось поблизу селища Райське, на правому березі Казенного Торця.

У II столітті до н.е. скіфи змінили сарматські племена. Від сарматів, як і від скіфів, у донецьких степах залишилися тільки курганні поховання.

У процесі історичного розвитку в нашій місцевості панували племена готів, гунів, хазар.

Наприкінці IX століття в європейські степи увірвалися печеніги, які остаточно припинили панування хазар. Печеніги здійснювали набіги на Русь, заподіюючи значного збитку київським землям. Печенізьке військо було розгромлено під Києвом Ярославом Мудрим у 1036 році.

Зі сходу печенігів почали витіснити родинні їм племена торків, що також жили за рахунок набігів і грабунків. Панування торків було недовгим, у середині XI ст. їх розбили половці. Торки, як і печеніги, розсіялися в наших краях. На думку деяких учених, саме торки дали назви річкам: Торець Казенний, Торець Кривий (що зливаються на околиці Дружківки), Торець Сухий та місту Тор¹.

Вони залишили слід про себе у вигляді кам'яних скульптур – «кам'яних баб». Ці символи культу предків встановлювалися на курганах і

---

¹ м. Тор – нині – м. Слов'янськ Донецької області

високих місцях. До них приносили дари, просили захисту та допомоги. Ще на початку XX століття можна було знайти десятки кам'яних баб на околицях Дружківки, вони «прикрашали» кам'яні мури місцевих жителів. У міському історико-краєзнавчому музеї знаходиться одна з не багатьох, що збереглися.

Племена половців воювали з нашими предками – русичами. Недалеко від Дружківки в 1135 році потрапив у полон до половецького хана Кончака Новгород-Сіверський князь Ігор.

А пізніше в наших степах громив половців київський князь Володимир Мономах.

Остаточно половці були переможені найбільш жорстокими завойовниками – монголо-татарами. У середині XIII століття половецькі землі ввійшли до складу монголо-татарської держави Золота Орда.

Ослаблення Золотої Орди в XV столітті призвело до посилення Кримського ханства, яке домоглося незалежності й перетворилося на сильну, агресивну державу.

Із середини XV століття територія нашого краю контролювалася цією державою. Кримські татари та їх васали ногайці робили грабіжницькі набіги на Московську державу та Україну, що входила тоді до складу Польської держави – Речі Посполитої.

Набіги були страшними і завдавали колосальної шкоди в матеріальному та моральному плані: горіли села й міста, гинули люди, живих захоплювали в полон і гнали до Криму. У Криму бранці потрапляли на невольницькі ринки в містах

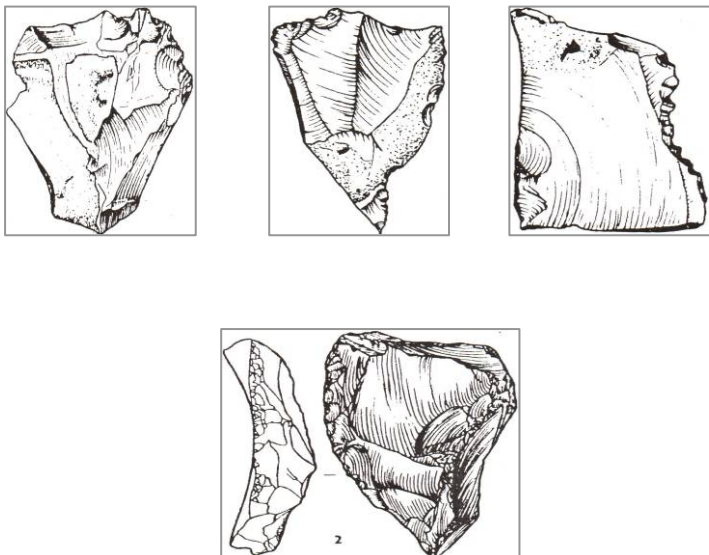
Козлов (нині – Євпаторія), Бахчисарай і Кафа (нині – Феодосія). Через Кафу переправляли рабів на продаж до Стамбулу, а звідти вони потрапляли не тільки до Туреччини, а й до інших східних країн та до Єгипту.

Ось як описує татарський набіг відомий історик Слобідської України Д.Багалій: „Татари рушали або цілою ордою, на чолі котрої стояв сам хан, або невеликими загонами. Великих нападів було небагато, але це був немов страшенний вихор, котрий нищив і руйнував усе, що траплялося на його шляху.

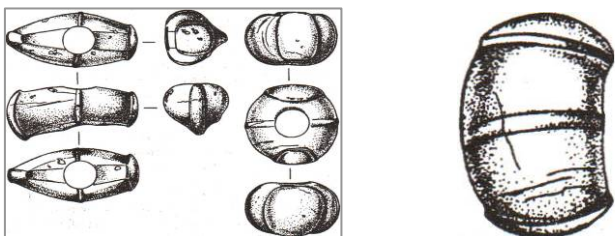
Так під час нападу 1691 року на Харківщину татари одігнали в неволю 1915 осіб (серед них 537 дітей), 4900 голів рогатої худоби, 1358 коней, більше 2 тисяч овець.

Чимало людей, серед них й дітей, було вбито. Цього ж року ординці напали на місто Тор, зруйнували фортецю і посад, спалили солеварні й захопили 450 осіб у полон” [7].

Під час великих нападів військо татар налічувало від 30 до 70 тисяч. Кожен татарський вояк мав трьох коней, це давало змогу під час походу долати значні (до 100 км за день) відстані.

Знахідки з Краматорської неолітичної майстерні

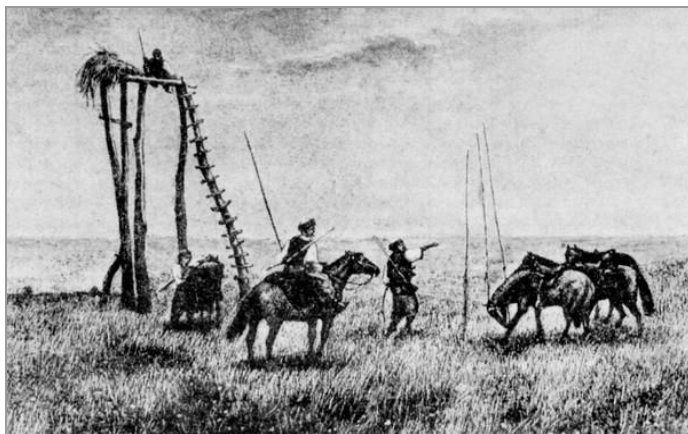
Булава та сокири
з кургану „Розкопана могила”
кінець III – початок II тис. до н.е.

Посудина з поховання зрубної культури,
сmt Олексієво-Дружківка

Половецькі „баби”. XI – XIV ст. н.е.

Шюблер. Запорозький бекет. Кінець XIX ст.
Гравюра з картини С.Васильківського.

Грачов. Зимівник на Запорозжжі.
Гравюра. Кінець XIX ст.

С.Васильківський. На варті.
Приблизно 1900 р.

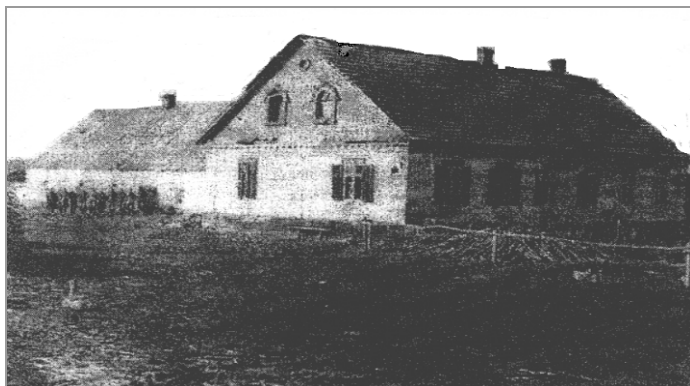

Г.Крушевич. Тревога. 1889 р.

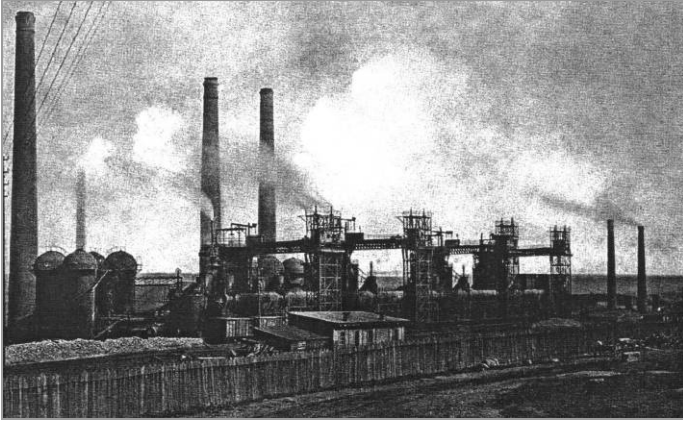
Монета Російської імперії 1775 року,
знайдена на території Дружківки.

Будинок німецьких поселенців,
селище Миколайпілья

Слобожанська хата (реконструкція),
смт Олексієво-Дружківка

Мал. 12. Завод Донецького товариства залізоробного
і сталеливарного виробництва в Дружківці
(з фото початку XX ст.)

Цукровий завод Борисовських

Козацька доба

Коли Кримське ханство визнало верховенство ще більш агресивної Турецької імперії, яка фактично стала володіти півднем сучасної України, над християнським слов'янським світом нависла страшна загроза втрати своєї віри, свого коріння. Московська держава почала заселяти незаселену південну окраїну своїх володінь запрошеними українськими козаками, які заради волі охоче полишали Річ Посполиту. На території нинішніх Сумської, Харківської, частково Донецької та Луганської областей виникла Слобідська Україна з козацьким устроєм.

Українське козацтво складало такі полки в Слобідській Україні: Сумський, Охтирський, Харківський, Острозький і найближчий до нас Ізюмський. Тор був його сотенним містечком.

Козацтво цих полків на чолі з полковниками підпорядковувалося безпосередньо московським урядовцям (білгородському воєводі). Заселившись на нових землях, козаки повинні були не тільки обробляти їх, а й боронити від татар.

Для захисту від набігів ординців наприкінці XVII ст. московський уряд ужив ряд додаткових заходів: у 1680 – 1681 рр. була збудована Ізюмська оборонна лінія, що прикривала Слобідську Україну, а в 1684 р. – Торська оборонна лінія. Важливо було захистити соляні варниці Тору.

У свою чергу, ще раніше Польська Річ Посполита для захисту своїх земель спорудила фортеці на Дніпрі та залучила українське козацтво

для охорони та захисту кордонів. Польські королі, особливо Стефан Баторій, сприяли створенню запорозького козацтва, що оселилося за дніпровськими порогами, на самому краю України і Речі Посполитої. Саме Стефан Баторій із цією метою виділив своїм універсалом запорозьким козакам степи «З вершини річки Орелі на вершину Кальміусу, а звідтіля на гирло ріки Дону» [8].

Запорозькі козаки почали захищати землю від турків і татар, а згодом від поляків. В цілому, запорожці були захисниками України, православ'я та християнства

Земля, воля, виборність влади – верховенство християнської демократії в Запорожжі – залучали до осередку вольності тисячі, десятки тисяч селян із України.

Центром запорозького козацтва, його столицею було укріплене містечко під назвою Січ. Запорозькою Січчю називали й козацькі володіння в цілому, які поділялися на окремі адміністративні округи – паланки. Французький інженер Г.Боплан, що в середині XVII століття перебував в Україні на Запорожжі, так характеризує козацтво: „...Всі уміють добре обробляти землю, сіяти, жати, випікати хліб, готувати різні м'ясні страви, варити пиво, мед, горілку, робити брагу тощо... Зрештою, правду сказати, вони взагалі розуміються на усіх ремеслах, хоча одні бувають більш вдатними, ніж інші у тих чи інших заняттях; трапляються й такі, чийі знання у порівнянні з загалом значно ширші... Вони надзвичайно міцні статурою, легко переносять спеку і холод, голод і спрагу, невтомні

на війні, мужні, сміливі, а швидше нерозважливі, бо не дорожать власним життям” [9].

Запорозькі козаки просувалися крок за кроком від Дніпра на південь і на схід у небезпечний степ – Дике поле, освоюючи його. У ті часи степ таїв безліч погроз: безлюдність, постійні набіги ординців – за якими поставало рабство в полоні або смерть козака й близьких йому людей. У пекуче, сухе літо рослинність у степу гинула, що означало голод і смерть. Узимку люта холоднеча, вітри у відкритій місцевості призводили до загибелі худоби й людей. У степу періодично панували страшні хвороби – морова виразка, чума. Чималі нещастя поселенцям приносили навали сарани, комарі, мошка.

Але в не посушливі роки степ був надзвичайно багатим. Рослинність досягала неймовірних розмірів. Трава росла така густа й висока, що не видно було ні людини, ні коня. Ковила, чебрець, полин, катран і тисячі інших рослин покривали степ запашним різнобарвним і різнотравним килимом.

Береги річок, зокрема Кривого й Казенного Торця, покривав очерет. Набагато більшу, ніж зараз, площу займала лісиста місцевість. У лісах і в степу жили чисельні види тварин - вовки, лиси, кабани, дикі кози, дикі коні (тарпани), олені, куниці, зайці, бабаки й інші звірі; птахи - соколи, яструби, тетереви, лелеки, журавлі, качки, гусаки, дрохви, кулики, стрижі. Повноводні ріки були багаті рибою. Сазани, лящі, щуки, окуні, карасі тощо кишіли у воді.

З часом запорозькі володіння поширились на територію сучасних Запорозької, Дніпропетровської, Одеської, Миколаївської, Херсонської, Кіровоградської, Луганської та Донецької областей. Неподалік від Дружківки землі Слобідських полків і Війська Запорозького відмежовувалися Ізюмською й Торською лініями [10].

Освоюючи степ, козаки селилися в бурдюках (напівземлянках з невеликими круглими віконцями), потім заснували хутори – зимівники. Зимівник складався з одного чи декількох дворів (хат і господарських будівель). У будівництві превалювала каркасно–глинобитна конструкція. Дерев'яно-стовповий каркас обмазувався глиною й вибілювався білою глиною ззовні і зсередини. Підлога теж була глиняною.

У зимівниках жили й господарювали сімейні запорозькі козаки й люди, що зайшли з України. Тут застосовувалася тільки вільнонаймана праця, а не кріпосна, як в сусідніх країнах.

На перших етапах козаки переважно займалися скотарством: розводили корів, овець, коней. Поступово поширювалося землеробство. Люди вирощували жито, пшеницю, ячмінь, льон, просо, овес, коноплю; з овочевих – кавуни, огірки, буряк, цибулю. Велику увагу приділяли бджільництву, рибальству, полюванню. Зимівні козаки поставляли продовольство до Січі, січовим козакам, що постійно воювали, захищаючи свою землю, Україну від турків, татар, поляків та ін. Січовики були воїни – професіонали. Але й зимівні

козаки мали зброю (шаблю, рушницю, спис тощо) та щогодини були готовими до війни, до захисту від набігів татар, до сторожової служби. При бажанні зимівний козак міг стати січовим. Для цього треба було залишити домівку й поїхати на Січ, так, як зробив Тарас Бульба та його сини з повісті М.Гоголя. Запорозькі козаки з'явилися в наших краях уже наприкінці XVII ст.

Відомий історик Д.Яворницький у своїй роботі «Вольності запорозьких козаків» пише: „Балка Залізна при Кривому Торці. Ще 1696 року на ній стояло кілька зимівників, заснованих запорозькими козаками» [1]. „Балка Залізна” знаходилася вище Дружківки за течією Кривого Торця. Видимо, у цей час виникали перші зимівники та сторожові козацькі пости й на території нинішньої Дружківки. Як зазначається в енциклопедичному словнику Брокгауза й Єфрона в статті „Дружківка”: „...вже в XVII столітті тут був сторожовий пікет козаків” [12].

На наш погляд, це – думка відомого російського історика В.О. Мякотіна (1867-1917), автора статті про запорізьке козацтво для цього ж словника. Його праці з історії України є надзвичайно важливими, оскільки базуються на цінних архівних матеріалах [13]. На жаль, першоджерел виявити не вдалося. До нашого часу архіви Запорозької Січі, паланкових адміністрацій збереглися далеко не повністю.

Очевидно, тими, сьогодні вже втраченими, матеріалами, користувався й Ф. Макар'євський, автор „Матеріалів для історико-статистичного

опису Катеринославської єпархії”, які за думкою дослідника заселення земель України радянського академіка В.М.Кабузана, є найкращими з подібних досліджень. Названі матеріали свідчать – «Урочище Паршаковка, маєтність Дружковка, на Торцѣ, при Грузкой, – старожитное запорожское поселение. В старину здѣсь был пикетъ запорожского казачества, сторожевая станція его. Даже по перенесеніи Коша запорожскаго в Алешки на поля татарскіе, на кочевиски агарянские и послѣ Прутскаго похода², когда вся эта мѣстность офіціально отошла подѣ власть турецко – татарскую, въ Паршаковкѣ и Дружковкѣ сидело нѣсколько престарѣлыхъ запорожцевъ³, – куралесовъ⁴, характерниковъ⁵, харцызовъ⁶, которые, находясь въ тайныхъ сношеніяхъ, въ секретныхъ сообщеніяхъ съ казаками Бахмутскими и Маяцкими, дѣйствіями своими страшно лякали, пугали, изумляли, поражали и стращали,

---

² Прутскаго похода – Прутський похід проти турецьких військ відбувся в 1711 р. Закінчився поразкою Петра І.

³ престарѣлыхъ запорожцевъ – немолоді козаки, що припинили служити в Січі, відставники.

⁴ Куралеси – запорожці, що поводитися дивно, з погляду царських чиновників, офіцерів, поміщиків – кріпосників. Вони, наприклад, відмовлялися продавати цим людям навіть арапів, що служили в турецькому війську, і були захоплені запорожцями в полон.

⁵ Характерники – запорозькі козаки, що відрізнялися силою приписуваними надприродними властивостями. Наприклад, вважалося, що характерника звичайна куля не бере, тільки срібна, не бере ні шабля, ні вогонь, ні вода і т.п.

⁶ Харцизи – розбійники – так називали запорожців турки за їх напади на володіння татар і турків.

появлявшуюся въ сей мѣстности, турецко – татарскую орду (загони)» [14].

«Урочище Паршаковка» - це невелика заплава на Кривому Торці неподалік від залізничного вокзалу міста Дружківка, одразу за копровим цехом машинобудівного заводу. А маєтність Дружківка при Грузькій знаходилась на правому боці Торця в сучасному селищі Олексієво – Дружківка. Дружківка - від імені Дружко або від прізвища Дружков (російська версія прізвища Дружко), вірогідно, від слова «дружити» (за версією М.Т. Янка). Кіш перенесено до Олешок в 1709 році

Поселення в Паршаковці та в Дружківці знаходилися на самому краю володінь Запорозької Січі, тому-то поблизу їх були сторожові пости запорозького козацтва.

Необхідність сторожових постів була викликана й тим, що поруч із Дружківкою проходили відомі татарські сакми (шляхи): Кальміуський шлях (район м. Артемівська) та Ізюмський. Цими шляхами робили свої набіги кримські й ногайські татари у Слобідську Україну й далі в Росію. Заради здобичі кінні татарські загони завжди могли зійти із сакми вбік на десятки верст.

У «Збірнику статистичних відомостей по Катеринославській губернії» уточнюється місце знаходження козацької сторожі: «...на крутому бугрі, обмеженому з однієї сторони драговинами річки Грузької і з іншої сторони глибоким яром, існував редут запорізького козацтва» [15]. Місце

цього редуту – північна околиця нинішнього міста Костянтинівки, поряд з Олексієво - Дружківкою. Річки в наш час немає, але залишилося багнисте місце, добре збереглися й бугри за містом.

Редут (за відомим істориком, дослідником Січі Д.Яворницьким), являв собою велику казарму. Неподалік від редутів на відстані чверті або на півверсти ставилися фігури – ряд просмолених бочок, встановлених пірамідою (тому друга назва цієї споруди піраміда), наповнених смолою й соломомою для кращого горіння. При кожному редуті було 5 – 10 козаків, а біля фігури 2 – 3. Як тільки сторожа помічала татар, фігура підпалювалась і сигналізувала про небезпеку. По сигналу козаки й селяни збиралися для відбиття орди або, якщо вона відходила, намагалися її наздогнати, щоб відбити полонених, худобу.

Дореволюційний історик Л.Гайовий у «Історико-географічному описі Бахмутського повіту» пише: „За царювання імператриці Катерини II місцевість Бахмутського повіту, саме Самарська паланка, нарівні з іншими місцевостями Запорізької волості, що знаходилися на границі цієї паланки, піддалася сильному, буйному набігу татар Калги-Султана⁷.

Це було так зване «лихоліття», що трапилося в 1768-1769 рр. По всьому степу піднялась страшна пожежа.

---

⁷ Калга – Султан – наступник Ханського престолу, друга особа в Кримському ханстві

Палала вся Самарська паланка, безліч народу перебито й забрано в полон. Майно було розграбовано або спалено. У цей важкий час запорожці, що жили в наших місцях, захищали свої займища й відстояли їх, як, наприклад, Дружківку» [16]. Дружківка знаходилася на межі двох паланок (округів) Війська Запорозького – Кальміуської і Самарської.

Дійсно, в 1769 році кримський хан з ордою, розоривши Кальміуську паланку, що починалася від Азовського моря, дійшов до Бахмута⁸ й зробив спробу його взяти (як у 1732 та 1734 рр.), але потерпів невдачу. Після цього пішов на Тор.

Очевидно, один із загонів під час переходу орди від Бахмута до Тора намагався розорити зимівники та хутори на землях козацької маєтності Дружківка, але зазнав поразки.

Ця подія дала підставу в 1966 році Міністерству культури України, Академії наук та Держбуду на виконання Постанови Ради Міністрів УРСР від 18.09.1965 р. «Про увічнення пам'ятних місць запорізького козацтва» запропонувати в числі 10 місць колишніх укріплень і сторожових постів запорізьких козаків і м. Дружківку для встановлення пам'ятного гранітного каменя з відповідним написом [17].

Карта «Єкатерининської провінції від 1 березня 1768 року», складена напередодні російсько-турецької війни 1768-1774 р., підтверджує, що в 1768 році хутір «Ерушкова» з 20

---

⁸ Бахмут – м. Артемівськ Донецької області

хат далеко не самотній, хоча він найбільший у місцевості Дружківка, що, мабуть, пояснюється його «старожитністю»⁹. На карті видно, що вся територія від нинішнього Слов'янська на правому березі річки Кривий Торець до місця впадіння в нього річки Клебан Бик, заселена.

За тих часів населені пункти являли собою хутори, що належали купцям, царським офіцерам, чиновникам і т.п.

На північ від нинішнього м. Дружківка знаходилися володіння ротмістра Таранова. На місці селище Малотаранівка – безіменний хутір, який згодом теж став власністю того ж Таранова. Сьогодні це землі м. Краматорська, а в той час – спірні землі між запорожцями й поміщиками, адміністрацією Слобідсько - Української губернії, яку було в 1765 р. створено замість козацьких слобідських полків.

На місці злиття річок Казенний Торець та Кривий Торець на правому боці (якої річки?) стояв хутір купця Гаврилова (сьогодні – селище Сурово – північна околиця Дружківки), а на лівому – ставка¹⁰. Далі на карті позначено хутори Саловарні (названі за видом салотопного промислу), хутір Зіновського, знову Саловарний (сьогодні – селище Яковлівка у м. Дружківка), а ще далі – хутір Єрушкова – 20 хат – (північна окраїна смт. Олексієво-Дружківки), хутір козака Захорулія, Половинкіна, Кравця, Пономарьова й на високому

---

⁹ Старожитний – заснований до першого руйнування Січі в 1709 р.

¹⁰ ставка – сторожова вишка за словником В. Даля

бугрі над драговинами річки Грузької знову сторожова вишка [18]. (Не виключено, що хутір Дружка записано як хутір Єрушкова. Подібні помилки траплялися не раз. Наприклад, у «Книге Большого чертежа» українське містечко Бубнов записано як Дубков). Місця «ставок» на карті співпадають зі свідченнями про місця козацьких сторож у «Збірнику статистичних відомостей по Катеринославській губернії».

Наявність хуторів, як козацьких, так і купецьких, офіцерських та ін., можна пояснити, очевидно, тим, що порубіжні землі частково займалися самочинно, без відповідних дозволів урядів ані Січі, ані царського.

У «Збірнику статистичних відомостей по Катеринославській губернії» відзначається, що після 1773 року до «дружківських запорожців» приєдналося кілька сімей українців з Полтавської і Чернігівської губерній. Втеча селян у володіння Січі на вільні землі викликала невдоволення поміщиків, царських чиновників і самої цариці Катерини II, адже це порушувало кріпосницькі порядки. За рахунок утікачів кількість населення на Запорожжі весь час зростала. На 1770 р. тут уже налічувалося 64 села і більше 9 тис. зимівників, до 100 тис. населення [19].

Це населення (козацтво) творило власне матеріальне й духовне життя, відмінне від того, що було в імперії. Воно було досить багатограним. У Січі і в паланках на території Запорожжя будувалися православні церкви, існували загальноосвітні школи. Серед запорожців були й

такі, що здобували освіту в Києво–Могилянській академії і в європейських університетах, знали кілька мов, бездоганно володіли латинською. Наприклад, Кошовий отаман Запорозької Січі Кость Гордієнко спілкувався зі шведським королем Карлом саме латинською мовою.

Серед них часто зустрічались талановиті музиканти, поети й танцюристи. Створені козаками думи й пісні дійшли й до нас. Визначним явищем духовного життя запорожців стало кобзарство. Кобзарі були творцями й виконавцями дум і пісень, захисниками народу.

Були в Запорожжі й свої народні художники. Створена невідомим козаком картина «Козак Мамай» кілька століть висіла чи не в кожній хаті.

Творення власного не тільки економічного життя, а й духовного ще більш посилювало незадоволення Катерини II та її оточення.

У ті часи втрачає свою могутність Турецька імперія. У переможній для Російської імперії війні 1768 – 1774 рр. з Туреччиною беруть участь також 11 тисяч запорозьких козаків на чолі з кошовим отаманом П.Калнишевським. У цій війні запорожці були найбільш ударною, досвідченою, майстерною й мужньою силою нерегулярних військ російської армії [20]. Саме вони відіграли вирішальну роль у взятті Криму в 1771 р., форсувавши першими Сиваш. За участь у цій війні кошовий отаман П.Калнишевський нагороджений Катериною II золотою медаллю зі діамантами, багато старшин – золотими медалями.

Поки тривала боротьба з Туреччиною, російський царизм змушений був терпіти „запорозьку вольницю”. Але після перемоги над Туреччиною автономне Запорожжя стало царському уряду непотрібним. Посилився наступ царських людей на козацькі землі. Зокрема, на землях Краматорська, як уже зазначалось, облаштувався царський офіцер Таранов, а коли запорожці стали проганяти «зайд», Таранов за дорученням ізюмського воєводи зі скаргою на запорожців відбув до цариці [21]. Запорожжя, у свою чергу, відповідало Катерині II. письмовими протестами і «військовими демонстраціями». Остання проходила навесні 1775 року неподалік від Дружківки, під Тором, куди прибула чисельна команда запорожців, що протестували проти наступу на їхні вольності [2]. Серед них могли бути й дружківські запорожці. У відповідь 5 червня 1775 року за указом Катерини II Запорозька Січ була зруйнована, ліквідовано всі запорозькі вольності.

Царський маніфест розкрив справжні цілі Російської імперії: „Заводя собственное хлебопашество, расторгали они (запорожцы) тем самым самое основание зависимости их от престола нашего, и помышляли конечно составить из себя по среди Отечества область совершенно не зависимую под собственным своим неистовым управлением” [23].

Для ліквідації було задіяно 17 пікінерських, 10 піхотних, 13 донських козацьких полків, понад 40 тисячне військо. У столиці «Вольностей» – Новій

Січі – було всього 3 тис. запорожців, решта була на зимівниках. Козаки вирішили не проливати «християнську кров» і здались без бою.

Січ була зруйнована. П.Калнишевський¹¹, не дивлячись на заслуги, був засланий на Соловецькі острови, козацька старшина – у Сибір.

Згодом одна частина запорожців пішла за Дунай, інша – на російську військову службу. Значна частина зимівних козаків стала селянами.

Величезні земельні володіння Січі було розподілено між Азовською та Новоросійською губерніями і безперешкодно роздано царським генералам, офіцерам, поміщикам, чиновникам.

Поміщицькі „дачі” та масове селянське заселення

За рішенням Азовської губернської канцелярії землі по річці Кривий Торець у 1778 році одержав у вигляді рангової дачі (дарування) у кількості більше 10 тисяч десятин командир Астраханського драгунського полку М.Я.Аршеневський. Саме у його власність потрапляють козачі заплави на річці Торець (який?) – Паршаківка й Дружківка.

Микола Аршеневський (1743-1803) – типовий представник родовитого російського дворянства. Його батько Яків Аршеневський був губернатором

---

¹¹ Петро Іванович Калнишевський – неодноразовий кошовий отаман Запорозької Січі, видатний полководець, дипломат. Дбав про захист Січі та про її розвиток. При ньому великого розвитку на Січі набуло землеробство. В підвальній одиночній камері провів 25 років ув'язнення.

у Ризі та Нижньому Новгороді. У 20-літньому віці М.Аршеневський брав участь у війні з Туреччиною. Згодом, в 1774 році – у придушенні повстання Пугачова в Заволжі. У 1781 році Микола Аршеневський отримав звання полковника, через п'ять років – генерал-майора та посаду спочатку смоленського, а згодом – астраханського губернатора [24].

За умовами рангової дачі за 3 роки М.Аршеневський мав заселити отримані землі. Він переселив більше сотні селян із Сумської провінції Харківської губернії, де в нього вже були володіння. Так, замість хутора на схилах балки Вершок Безіменний на правій стороні річки Кривий Торець (територія нинішньої Олексієво-Дружківки), з'явилося село Дружківка. Сьогодні частину балки займає ставок. На його дні знаходиться «криниця», яку навіть у ХХ ст. місцеві жителі називали «козацькою». Збереження назв, утворених від імен і прізвищ запорожців, було традиційним в Україні [19].

На місці козацького поселення в урочищі Паршаківка з'явилася «деревня Паршиковка», власником якої був той же Аршеневський М.Я., згодом її перейменували у «Николаевку», вірогідно, за ім'ям М.Аршеневського. Назва „Николаевка” зберегалася до кінця ХІХ ст.

У 1781 р. «В відомостях про землі Катеринославського намісництва» значаться «Паршиковка и Дружковка» як володіння полковника М.Аршеневського [25].

У переписі Азовської губернії 1778 року (так якийсь час називалася губернія, куди входив наш край) у розділі «Власницькі на знову відведених дачах селища» є найменування ще одного населеного пункту, що належить сьогодні до м. Дружківка. Це селище «прем'єр – майора Григорія Шидловського¹² за течією річки Казенний Торець у слободі Райській. Число душ чоловічих 21, жіночих – 18» [26].

Річка Торець отримала назву Казенного Торця, у зв'язку з тим, що її береги до падіння Січі ще не були заселені і відійшли спочатку державі, казні, потім були роздані. 13 листопада 1781 р. у селищі Райське Шидловським закладена церква святої Великомучениці Варвари (назва збереглася до нашого часу). Першим священиком церкви був Авраам Лук'янович. У 1793 році, як свідчить опис до атласу Катеринославського намісництва (чергове перейменування губернії) – село Райське з 85 дворами, 471 жителем, 450 десятинами лісу (усього землі 8007 десятин), фруктовим садом, млином, кінським заводом у власності колезького асесора Є.Хлопова¹³ [27]. Ще донедавна місцеві жителі частину селища Райське називали Хлопово. У цьому описі є село Олексіївка (сьогодні частина

---

¹² Г. Шидловський – потомок козацької старшини Слобідської України. Його предки були незмінними полковниками Ізюмського полку, в кінці XVIII століття вони стали поміщиками, царськими офіцерами. Г.Шидловський – один з найбагатших землевласників України. Його палац в с. Старий Мерчик Харківської губернії вражав навіть вельмож своїм багатством.

¹³ Хлопови – поміщики Харківської губернії.

– снт. Олексієво-Дружківки на лівому березі Кривого Торця) статського радника Анненкова¹⁴ з числом дворів – 28, жителів – 63, ріллі – 5315 десятин.

Землі запорозьких зимівників по річці Грузькій, на кілька кілометрів південніше Дружківки, теж стали поміщицькими. Згодом місцевим поміщиком – землевласником створено „деревня Николаевка на Грузкой”.

Землі нинішньої Білокузьминівки отримав царський офіцер Котельников.

У кінці XVIII ст. На землях колишніх запорозьких володінь було затверджено кріпосне право. І, як відзначає краєзнавець Л.Гайовий, «це було початком кріпосного права й у нашому Бахмутському повіті. Після буйної, вільної й блискучої діяльності почалося в нашому краї мляве, одноманітне й важке життя кріпаків. Життя це зовсім завмирало в селах, і вся місцевість Бахмутського повіту, за дуже малими винятками, здавалася як би зануреною в глухий і важкий сон». Селяни не мирилися з таким життям і спочатку часто тікали від своїх панів у пошуках більш гідного життя. Про це свідчать дані з «Списку селян с.Паршиківки і с. Дружківки...» від 20 червня 1795 року, складеного з урахуванням ревізії 1782 року [28]. Укладач списків «поверений» О.Волков відзначає, що всі селяни – українці.

Кількість мешканців Дружківки та Паршиківки зростала з кожним десятиліттям.

---

¹⁴ Анненкови – поміщики Курської губернії.

Цьому сприяв високий рівень народжуваності та переселення цілих родин з інших регіонів.

У селі Дружківка з'явилися дерев'яна церква Архангела Михайла, побудована М.Я.Аршеневським у 1783–1785 рр., і панський будинок. Першим священиком церкви був Павло Крамаровський.

У «Економічних примітках до планів Генерального межування Бахмутського повіту» початку ХІХ ст. значилося наступне: «село Дружківка і село Паршиковка генерал – майора М.Я.Аршеневського...число душ чоловічої статі – 424, жіночої статі – 334, землі – 13760 десятин [29]. Таким чином, у першій чверті ХІХ століття в селі Дружківка¹⁵ та Паршиковка проживало 758 осіб.

Як уже зазначалось, М.Я.Аршеневський переселив селян з маєтків Сумської провінції, Харківської губернії, нинішньої Сумської області [7].

Переселенці – українці перенесли із собою мову, побут, звичаї й традиції Слобідської України, і тривалий час населення в нашій місцевості використовувало українську мову як засіб спілкування, дотримувалось українських традицій і звичаїв.

Це виявлялося й у традиціях архітектури – селянська хата, як правило, будувалася з дерева (чи хмизу), обкладеного по обидва боки глиною. Покривалася будівля соломною або очеретом.

---

¹⁵ в 1938 році села Дружківка і Олексіївка рішенням Верховної Ради УРСР об'єднані в селище міського типу Олоєксієво-Дружківка

Дах мав великий припуск над „призьбою”, що підтримувався дерев'яними стовпами. Ще сьогодні такі хати можна побачити в с. Райському, смт Олексієво-Дружківці. Паршиківські хати не збереглися, оскільки поряд прокладалася залізниця, будувалися заводи.

Типово українським був і одяг – жупани, кунтуші, плаhti, вишиті чоловічі й жіночі сорочки, чоботи й чобітки. (Дати світлина) Тільки в ХІХ столітті у зв'язку з бурхливим зростанням промислового виробництва (з одного боку) і впливом переселенців з інших регіонів (з іншого боку) почалися швидкі зміни стилю й матеріалу для одягу.

Традиційним було ведення домашнього господарства. У кожної родини був свій город і обов'язково сад зі слив, груш, вишень, яблунь.

Українські традиції переважали й у побуті жителів нашого краю. Їжа була переважно рослинною: житній хліб, паляниці, пшоняна та гречана каші. Улюбленими стравами були борщ, м'ясні страви, сало, галушки, вареники, молокопродукти.

Процвітало характерне для українців рослинництво. Для обробки ґрунту використовували плуг і соху. Вирощували жито, пшеницю, ячмінь, овес, просо, гречку. Жито і пшеницю збирали серпами, овес, просо – косами.

Важливе місце посідало й тваринництво – розводили корів, биків, свиней, овець, домашніх птахів. Це давало можливість поповнювати раціон

м'ясними стравами, вживати в їжу велику кількість молочних продуктів, яєць.

Слобожани як християни дотримувалися православних традицій і відзначали досить велику кількість релігійних свят, серед яких найважливіші – Різдво, Великдень, Трійця.

У свята й на хрестини збирали гостей, зазвичай родичів та близьких людей. Особливо пишно святкували весілля – цілий тиждень, але в спиртному наші предки знали міру. Це завжди відзначали мандрівники, наприклад, з Великої Росії.

Жодне свято не обходилося без музики, танців, пісень. Популярними ще в першій третині ХХ століття, за свідченням М.Т.Янка, який того часу працював завідувачем Дружківської початкової школи, були пісні: «Літа орел, літа сизий»; «Сонце низенько»; «Стоїть гора високая»; «Ой на горі та й женці жнуть»; «Ніч яка місячна...»; «Дивлюсь я на небо ...».

Прийшли вони з ХІХ століття.

Але в цілому життя селян залишалося важким. Продовжували панувати кріпосницькі порядки. Тому в ХІХ столітті селянська боротьба за полегшення життя тривала. Це створило передумови для звільнення людей від кріпосного рабства.

Згідно з прийнятим Царським маніфестом від 19 лютого 1861 року кріпосне право було скасовано. Але, давши волю, селян обдурили в чеканнях на виділення їм землі. Земля практично залишилася в руках поміщиків.

Чверть кріпаків у Катеринославській губернії одержали менше десятини (менше гектара) землі. Для родини з кількох осіб у зоні ризикованого землеробства цього було недостатньо. Замало було й 3-4 десятини, які одержала основна маса кріпаків. За цю землю треба було платити викуп за ціною в п'ять разів вище за ринкову, а виділяли селянам землю менш родючу. Не такої волі чекали селяни.

У Бахмутському повіті С.Харківський підняв селян на непокору владі. Його привезли арештували і привезли до волосного центру – с. Дружківка (сьогодні правобережна частина смт Олексієво-Дружківки). Але там триста селян після вдячного молебню за відміну кріпосництва кинулися на звільнення С.Харківського як потерпілого за справедливую справу. Драгуни, що його охороняли, шашками й прикладами гвинтівок розігнали селян. А С.Харківського повезли до в'язниці губернського Катеринослава окружним шляхом через Харків, тому що по прямій дорозі „лежали неспокійні села” – землі запорозької вольниці [30].

До речі, на цей час землі с Дружківки у Аршеневського купив поміщик Карабін.

Скасування кріпосного права дало поштовх розвитку промисловості, торгівлі, транспорту, освіти тощо.

Пореформений період та початок промислового розвитку

У 1869 році була відкрита Курсько-Харківсько-Азовська залізниця, що зв'язала Курськ, Харків і портовий Таганрог. Побудували її за півтора року. Того часу було багато дешевої робочої сили (безземельних селян). На залізниці біля с. Дружківка з'явилася станція з аналогічною назвою. Це видно на карті Бахмутського повіту 1885 року. Село Дружківка було центром Дружківської волості, до якої входили села: Миколаївка (Паршаківка) на Кривому Торці, Білокузьминівка, Білогір'я, Миколаївка-Грузька. А Дружківська волость входила до складу Бахмутського повіту Катеринославської губернії.

Активний розвиток землеробства, вирощування зернових культур сприяли тому, що станція Дружківка стала однією з найбільших зерновантажних станцій.

Створені в кінці 80-х років земства (органи самоврядування) почали опікуватися розвитком освіти, охорони здоров'я.

Наприкінці XIX ст. у селах Дружківка та Олексіївка, крім існуючої церковно-приходської школи, відкрилися земські школи.

У селі набув широкого розвитку каменетесний промисел: виготовлення жорен, катків, плит, точильних і косарських брусків, надгробних пам'ятників. Зразки деяких виробів знаходяться у фондах Дружківського історико-художнього музею. На Олексіївському цвинтарі можна

побачити залишок надгробного пам'ятника-хреста датованого 1790 роком. На жаль, не зберігся кам'яний ланцюг довжиною більше метра, якого з цілого каменю зробив майстер Т.А.Ялтиченко для виставки в Бахмуті у 1908 році.

Вільний продаж землі в пореформений час призвів до приходу в наші краї нових землевласників, у т.ч. німецьких колоністів. Перша німецька колонія з'явилася на землях сучасного с. Кіндратівка (в 1886 році), а згодом – сучасного Миколайпілья. Окреме поселення – Гофмансталь – існувало на Сурово. Німці належали до протестантської церкви, вирізнялися релігійністю і працьовитістю. Вони зводили великі будинки з цегли, землю обробляли кінями, застосовуючи вдосконалені плуги. Розводили високопродуктивні молочні породи корів, овець, коней, вирощували зернові культури, картоплю. Були гарними садівниками [31].

Розвиток капіталізму сприяв створенню підприємств. Територія сучасної Дружківки належала в той час братам Борисовським¹⁶. Вони розвивали своє господарство двома напрямками.

Перший – пов'язаний з виробництвом сільськогосподарської продукції: жита, пшениці, вівса, проса, еспарцету, цукрового буряка.

Для підвищення врожайності й товарності

---

¹⁶ Борисовські – найкрупніші землевласники в Катеринославській губернії. На лівому березі Кривого Торця вони мали більше 20 тис. десятин. Також володіли землями на території сучасної Луганської області та шахтою „Варваро-Борисівською”.

використовували органічні добрива, імпорتنі плуги, борони, сівалки.

У маєтку було велике поголів'я худоби – більше 10 тисяч голів (корови, вівці, коні). На кінному заводі розводили рисистих коней.

Другий напрямок – розвиток промислового переробного виробництва, що було обумовлено світовими тенденціями. На лівому березі Кривого Торця був збудований єдиний у Бахмутському повіті великий цукровий завод. 1400 панських десятинах займало бурякове поле. Щоб підняти врожайність, завозились дорогі імпорتنі сорти. Для вирощування буряка залучалися й місцеві селяни, які одержували землю й насіння, а вирощений буряк здавали за фіксованою ціною на завод.

У 1881 році – у перший рік роботи – завод виготовив 300 тонн цукру, а наступного року – більше тисячі тонн. Прибуток підприємства був колосальним для тих часів – близько 880 тисяч карбованців, а через десять років – уже 3 млн. карбованців. На заводі працювало до 600 сезонних робітників, які приходили з українських і навіть з далеких російських губерній. Становище робітників було важким: робота сезонна, зарплатня низька, відсутнє житло [32].

Один з будинків цукрового заводу зберігся на території ВАТ „Дружківський машинобудівний завод” до нашого часу (так званий «корабель»)

Брати Борисовські мали в Дружківці цегельний завод і печі для випалу вапна, паровий млин. Про це згадується у словнику Брокгауза – Єфрона видання 1893 року: «Біля Дружківки

цукровий завод (виробництво на 3 млн. карбованців), цегельний завод, паровий млин».

У цьому ж 1893 році Донецьке товариство залізорозного і ливарного виробництва, засноване французькими акціонерами, розпочало будівництво чавуноливарного й сталеливарного заводів на лівому березі Кривого Торця (на території північної частини сучасного машинобудівного заводу). У 1898 році бельгійські підприємці утворили Торецьке сталеливарне та механічне акціонерне товариство, придбали у Борисовських цукровий завод та збудували завод із виробництва металу, шахтових механізмів та залізничного обладнання.

Завод і селище, що було поруч, отримали назву Торецьких.

У зв'язку з будівництвом заводу, залізнична станція була перенесена на інше місце. Там вона знаходиться і тепер. Робоче селище, де французи розпочали житлове й соціальне будівництво, отримало назву Дружківка, за назвою станції. Не так давно зникла назва одного із найстаріших селищ – Володимирівка, що знаходилося на місці села „Николаевка–Паршиковка”.

Зберігся будинок поміщика Гаркушенка, який був останнім приватним власником цієї землі. Сьогодні в цьому будинку знаходиться контора комунального АТП «Комунтранс».

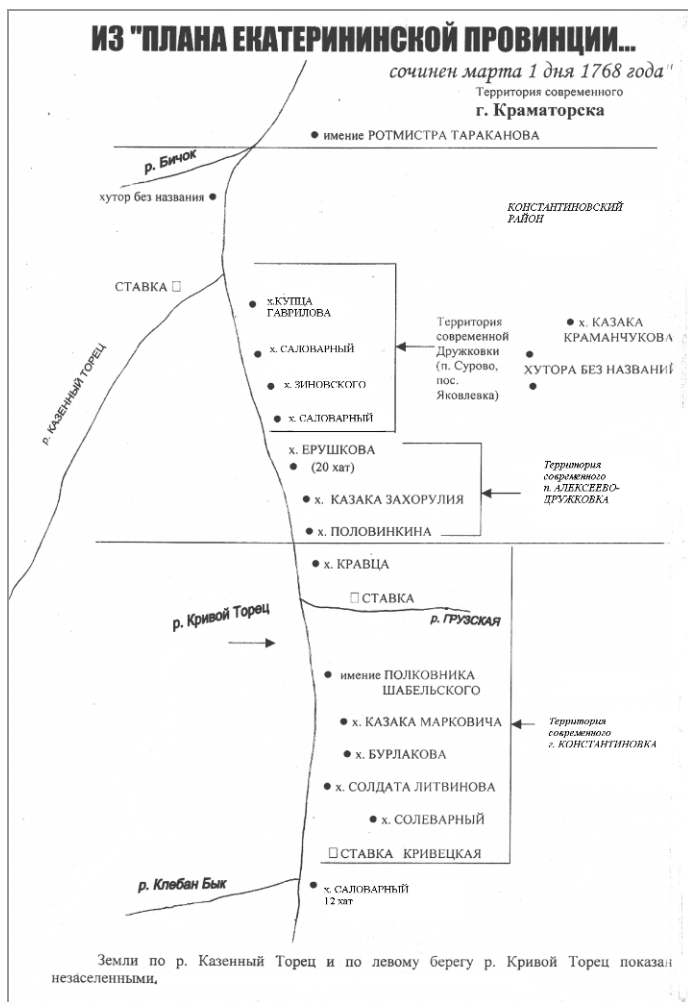
Вся подальша історія Дружківки – це історія промислового розвитку Донецького краю та історія змін, зумовлених цим розвитком.

Карта Польсько-Литовської Речі Посполитої

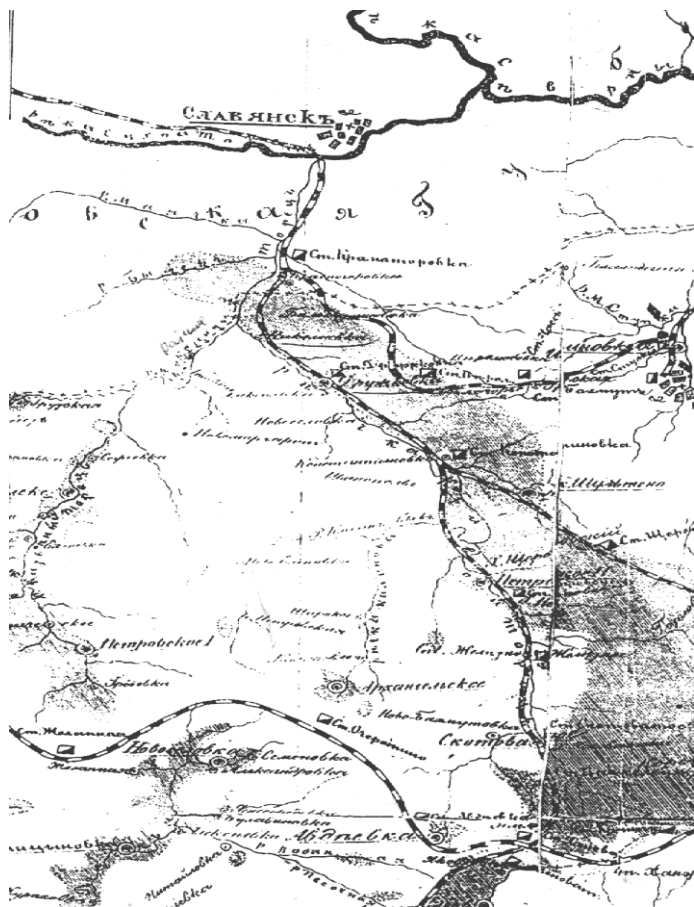
Карта Запорожжя XVI-XVII ст.

Карта Єкатери́нинської провінції в 1768 р.,
 складена автором за даними архівних документів

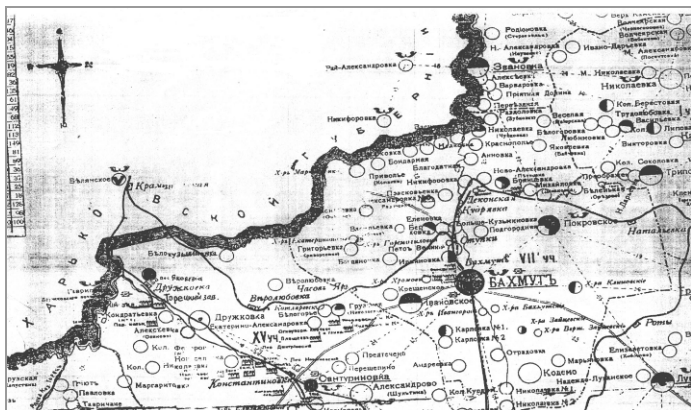

Карта Дружківки та її околиць 1781 р.,
складена автором за даними архівних документів

Карта Бахмутського повіту, 1885 р. (фрагмент)

Карта Бахмутського повіту, 1908 р. (фрагмент)

ДОДАТКИ

Додаток 1

З матеріалів для історико-статистичного опису
Катеринославської Єпархії (фрагмент)

ДЛЯ ИСТОРИКО–СТАТИСТИЧЕСКАГО ОПИСАНИЯ

Екатеринославской Епархii

Церкви и приходы прошедшего XVIII стольтія

СЛОБОДА ДРУЖКОВКА

Слобода Дружковка, при Торцѣ, многолюдная, с населениемъ зажиточнымъ, при одноштатномъ церковномъ причтѣ, находится Бахмутскаго уѣзда въ 1-мъ благочинническомъ округѣ*.

Урочище *Паршаковка*, маетность *Дружковка*, на Торцѣ, при Грузкой, – *старожитное* запорожское поселение. В старину здѣсь был *пикетъ* запорожскаго казачества, сторожевая станція его. Даже по перенесеніи Коша запорожскаго в Алешки *на поля татарскіе, на кочевиски агаринскія* и послѣ злочастнаго Прутскаго похода, когда вся эта местность официально отошла подѣ

власть турецко-татарскую, въ Паршаковкѣ и Дружковкѣ сидело нѣсколько престарѣлыхъ запорожцевъ, – куралесовъ, характерниковъ, харцызовъ, которые, находясь въ тайныхъ сношеніяхъ, въ секретныхъ сообщеніяхъ съ казаками Бахмутскими и Маяцкими, дѣйствіями своими страшно лякали, пугали, изумляли, поражали и стращали, появлявшуюся въ сей местности, турецко – татарскую орду. Въ годину лихолетья, въ 1768 и 1769 годах, запорожцы дружно отстояли и защитили свою Дружковку отъ всѣхъ нападеній и набеговъ агарянскихъ. Послѣ 1773 года къ Дружковскимъ запорожцамъ присоединилось нѣсколько семействъ осѣдлаго народа малороссійской націи: житейскія выгоды и мѣстныя удобства видимо влекли сюда православный народъ.

В 1778 году всю эту мѣстность, съ значительнымъ количествомъ десятинъ земли, получилъ въ *ранговую дачу* Астраханскаго драгунскаго полка командиръ полковникъ Николай Яковлевичъ Аршаневскій. Азовской губерніи, Бахмутской провинціи на отведенной дачѣ казацкую маетность избравъ для себя слободою и по

возможности заселивъ ее народом семейнымъ и осѣдлымъ, вольнымъ и свободнымъ, изъ незапрещенныхъ мѣстъ, согласно требованіямъ *ранговой дачи*, полковникъ Аршаневскій рѣшился на собственный свой коштъ устроить въ новонаселенной слободѣ Дружковкѣ церковь во имя Архангела Михаила и сдѣлавши по сему предмету необходимыя предварительныя распоряженія, официально заявилъ о томъ Азовской губернской Канцеляріи. По поводу сего заявленія промеморіею отъ 7-го іюня 1783 года за № 5723 Азовская губернская Канцелярія писала къ пресвященному Никифору, архіепископу Славенскому и Херсонскому: Господинъ полковникъ Аршаневскій поданнымъ въ сію губернскую Канцелярію доношеніемъ прописывая, в населенныхъ имъ отведенныхъ ему отъ сей губернской Канцеляріи и отмежеванныхъ дачахъ, Бахмутской провинціи, в деревняхъ Дружковкѣ и Паршаковкѣ состоитъ выведенныхъ изъ незапрещенныхъ мѣстъ вѣры греческаго исповѣданія сто двадцать дворовъ. Въ нихъ мужеска 241, женска 178 душъ: но какъ, по неимѣнію в тѣхъ

деревняхъ и по близости оныхъ церквей тамошніе поселяне в преданіи христіанскихъ требъ имѣютъ не малую нужду; на построеніе жъ церкви заготовлены уже матеріалы и прочія церковныя утвари; то в разсужденіи сего, прилагая при томъ доношеніи о содержаніи церкви въ должномъ благолѣпії и о прочемъ обязательство, просить о дозволеніи въ деревнѣ его Дружковкѣ построить во имя Архистратига Михаила церковь разсмотрѣнія. Въ Азовской губернской Канцеляріи по сему дѣлу опредѣлено:

Вашему Высокопреосвященству, съ приложеніемъ того даннаго отъ г. полковника Аршаневскаго о содержаніи въ должномъ благолѣпії обязательства, сообщая, просить о заложеніи въ деревнѣ его Дружковкѣ, во имя Архистратига Михаила, церкви Вашего Высокопреосвященства благословенія, с добавленіемъ, что объ отмежеваніи подъ оную церковь уступаемой имъ, Аршаневскимъ, изъ своей дачи для священноцерковнослужителей сто двадцать десятинь земли и о сочиненіи плановъ губернской межевой экспедиціи указомъ предписано". При другой промеморіи от 18-

го сентября тогоже 1783 года Азовская губернская Канцелярія представила преосвященному Никифору и планъ на 120 десятинъ земли для причта будущей Архангело-Михайловской Дружковской церкви, составленный сосѣдомъ Аршаневскаго, межевщикомъ, прапорщикомъ Ананіемъ Герасимовичемъ Струковымъ.

По разсмотрѣніи всѣхъ этихъ бумагъ и относящихся къ дѣлу справокъ, Славенская духовная Консисторія опредѣленіемъ своимъ постановила дозволить во владѣльческой слободѣ Дружковкѣ устроить церковь во имя Архистратига Михаила. 21-го сентября 1783 года выдана была святительская храмозданія благословительная грамота на закладку и сооруженіе церкви; а 4-го октября того же года Бахмутскій протоіерей Петръ Расевскій соборнѣ, по церковному чиноположенію, в слободѣ Дружковкѣ освятилъ мѣсто подъ церковь и положил закладку на сооруженіе оной. 30-го ноября 1783 года къ новостроящейся въ слободѣ Дружковкѣ Архангело-Михайловской церкви рукоположенъ во священника Павель Крамаровскій. Доношеним от 6-го іюня 1785

года Бахмутское духовное Правленіе представляло преосвященному Никифору, архієпископу Славенскому и Херсонскому, что заложенная в слободѣ Дружковкѣ къ сооруженію Архангело-Михайловская церквь в постройкахъ и производствѣ работ настоящимъ порядкомъ нынѣ совершенно окончена; церковными утварьми и книгами, облаченіями, иконами и колоколами снабжена достаточно и во всѣхъ потребностяхъ вполнѣ приготовлена къ освященію; а потому Правленіе просило преосвященнаго выдать благословительную грамоту на освященный антиминсъ для совершенія въ ней богослуженій и священнодѣйствій. На основаніи сего доношенія разрѣшено освятить новоустроенную церковь въ слободѣ Дружковкѣ. 8-го іюня 1785 года въ Бахмутѣ выданы были благословительная грамота и святой антиминсъ; а 17-го іюня того же 1785 года Бахмутскій протоіерей Петръ Расевскій соборнѣ, по надлежащему церковному чиноположенію, в слободѣ Дружковкѣ освятилъ новоустроенную Архангело-Михайловскую церковь и открылъ въ ней богослуженіе и священнодѣйствіе.

СЛОБОДА ТОРСКАЯ АЛЕКСЬЕВКА

Изъ первоначальной исторіи слободы Торской Алексѣевки помѣщаемъ здѣсь одинъ отрывокъ, найденный нами между бумагами консисторского архива*.

Справка Консисторіи о слободахъ Райской, Веселой и Алесѣевкѣ 17-го генваря 1782 года.

"Прошлаго 1781 года февраля 25-го дня по присланому къ Его Преосвященству отъ Азовскаго губернатора и кавалера В.А.Черткова сообщенію и по данной Его Преосвященства грамотѣ въ оной слободѣ *Райской* преміер-маіора Григорія Шидловскаго, вновь святыя великомученицы Варвары деревянная церковь протопопомъ Бахмутскимъ Петромъ Расевскимъ прошлаго 1781 года, ноября 13-го дня заложена, въ которой слободѣ состоитъ, какъ изъ доношенія онаго преміер-маіора Шидловскаго явствуеть, 45 дворовъ, въ нихъ мужеска 150, женска 117, да въ смѣжности оной въ двоихъ слободахъ, первой полковницы Времевой *Веселой* дворовъ 23, в них мужеска 58, женска 49, во второй капитана Шахова Ллексеевке дворовъ 40, в них мужеска 117, женска 108; а обоего пола во всѣхъ тѣхъ

слободахъ 599 душъ, а для преподаванія оной слободы жителямъ христіанскихъ требъ, опредѣлень на время вышедшій изъ Полын священникъ Авраамъ Лукьяновичъ".

Додаток 2

Списки жителів села Паршиківка Бахмутського повіту на час ревізії 1782 та 1795 р.р.

1795 года 20 дня Екатеринославского наместничества Бахмутского уезда деревни Паршаковки господина генерал – майора и кавалера Николая Яковлева Аршеневского поверенный Фёдор Алексеев сын Волков по повелению 1794 года июня 23 дня её императорского величества и в народе опубликованного Указа дал сей список с ведома господина своего о состоящих в ниженазванной деревне Паршаковке, она же Николаевка, по последней 1782 года ревизии в подушной оплате людях присутствующих с названного числа разными случаями убылых и после ревизии сколь рожденных и прибылых без всякой утайки, а будет кем впредь сразу или после десятилетия найдётся кто кого утаил, то виновному назначается положенный указом штраф без всякого милосердия.

А именно в деревне Паршаковка, она же Николаевка, поданные малороссияне.

Данило Колесников, у него сын от первого брака Кондрат, вторая жена Мария и у них сын Тимофей, дочь Пелагея;

Иван Колесников у него жена Меланья, дети Ефим, Марья;

Василь Шевченко вдов, у него сын Иван с женой Парасковьей;

Василь Шевченко, у него жена Марфа по смерти которой, вторая жена Прасковья, взята в замужество из Славянского уезда. У них дети Антон, Катерина, Агафья, Марфа;

Яков Серомаха, жена его Анна (бежали в 1783);

Антон Ротиченко, жена его Ульяна. У них дети Никита, Дмитрий, Устинья . У Никиты жена Фёкла и у них дети Кондрат, Евдокия ;

Фёдор Шутов. Его жена Акилина у них дети Григорий с женой Степанидой с детьми Алексеем и Данилом;

Григорий Чебанов. Его жена Анна . У них дети Иван, Марина, Катерина, Алёна, Никифор, Иван, Дарья; У Ивана (I) жена Катерина и у них дети Никита, Марья;

Фёдор Токаленко. Его жена Аграфена. У них дети Фёдор, Андрей, Марина (выдана замуж в с. Алексеевку, Бахмутского узда) Алёна;

Степан Мірошниченко. У него жена Хавронья . У них дети Фёдор, Катерина . (бежали 1782);

Моисей Мищенко . У него жена Евдокия. У них дети Ефросиния;

Иван Таран. У него жена Христинья. У них дети Семён, Наталья, Данило;

Алексей Кереренков. У него жена Катерина. У них дети Ефрем, Моисей (бежали 1792);

Фёдор Пугачёв. У него жена Ефимия. У них дети Анна, Матрёна (выдана в замужество в дер. Алексеевку) Агафья, Тимофей, Анна;

Герасим Горенской. У него жена Марья. У них дети Иван, Тимофей, Алёна, Илья, Акилина. У Ивана жена

Катерина взята в замужество из деревни Славянского уезда;

Сидор Дорошенко. У него жена Татьяна. У них дети Иван, Яков, Самсон (в 1788 г. Дорошенко со всем своим семейством переехал в с. Дружковку);

Лукьян Кириченко, вдов. У него дети Григорий, Андерей, Аграфена. У Григория жена Матрёна, и у них дочь Мария;

Максим Кириченко. У него жена Софья. У них дети Евдокия, Стефанида;

Кондрат Корнеенко. У него жена Агафья (бежали 1789);

Пётр Корнеенко;

Кирило Кобзарёв. У него жена Марина, сын Яков (бежали 1786);

Павел Кошевой. У него жена Мария. У них дети Анна, Устинья, Лукьян, Тихон, Мария;

Григорий Свиренков. У него жена Ефросинья . Дети – Иван, Татьяна, Уляна, Парасковия (бежали 1784);

Николай Лукьяненко. У него жена Марина (бежали 1784);

Яков Фомин. У него жена Марина. У них дети Ефимия, Марина;

Григорий Кошевой. Вдов. У него сын Данило с женой Агафьей;

Матвей Кошевой. У него жена Ефросинья, дети – Мария;

Николай Загородненко. У него жена Софья;

Иван Остренко (бежал 1788);

Константин Странтенной. У него жена Агафья. Дети Евдокия, Агафья (все бежали 1788 г.);

Филип Шевченко. У него жена Ефросинья (бежали 1795);

Прибылые после ревизии (1782 г.)

Ефим Лашненко. У него жена Ульяна, дети Захарий, Евдокия;

Дмитрий Куценко. У него жена Марья. Дети Григорий, Матрена, Евдокия;

Прокофий Стрифихин. У него жена Катерина. Дети Настасья, Евдокия;

Павел Кислой. У него жена Марфа. Дети – Максим, Евдокия;

Евстафий Василенко. У него жена Домна. Дети Герасим, Павел, Анна;

Иван Великий. У него жена Агафья. У них дети Елена, Ефимия, Евдокия, Евдотья;

Андрей Кравец. У него жена Татьяна. Дети – Емельян, Василина, Христина, Агриппина;

Павел Энной. У него жена Настасия. Дети – Марья;

Григорий Швыдченко. У него жена Настасия;

Степан Швыдченко. У него жена Мария;

Дмитрик Кошевенко. У него жена Настасья. Дети - Степан;

Ирина Великая. У неё дети Абрам, Григорий, Пётр, Ульяна;

Омелян Великий;

Кирило Прийменко, вдов. У него дети Фёдор, Евдокия;

Яков Шуренков, холост.

Додаток 3

Списки жителів села Дружківка Бахмутського повіту на час ревізії 1782 та 1795 р.р.

1795 года июня 20 дня Екатеринославского наместничества Бахмутского уезда села Дружковки господина генерал-майора и кавалера Николая Яковлева Аршеневского поверенный Федор Алексеев сын Волков по повелению 1794 года июня 23 дня ее императорского величества и в народе опубликованного Указа дал сей список с ведома господина своего о состоящих в селе Дружковке по последней 1782 года ревизии в подушной оплате людях присутствующих с названного числа разными случаями убылых и после ревизии сколь рождённых и прибылых без всякой утайки, и будет кем впредь сразу или после десятилетия найдётся кто кого утаил, то виновному назначается положенный указом штраф без всякого милосердия

А именно все в Дружковке поданные малороссияне.

Мирон Литвиненко, у него жена Анна у них дети;

Василий Литвиненко, у него жена Марьяна, у них дети Лазарь, Параскева Агафья, Дементий, Настасия;

Федор Литвиненко, у него жена Дарья, у них дети Григорий, Парасковья;

Петр Фомин (умер 1780 г.), у него жена Дарья у них дети Степан, Евстафий, Игнатий, Мария, у Степана жена Агафия, у них дети Прасковья, Марфа;

Михаил Руденко, у него жена Евдокия, у них дочь Татьяна, сыновья, Антон, Иван;

Моисей Чередниченко, у него жена Анна, у них сын Терентий, Лукьян;

Федор Деревинченко, у него жена Евдокия;

Василий Григоренко у него жена Наталья, у них дети Харитон, Петр, Петр, Марина, Федосья, у Харитона жена Анна, дети: Матрена, Евгения, Настасия;

Артем Бердыченко, у него жена Анна, дети: Иван, Татьяна;

Яким Бердыченко, у него жена Матрена, дети: Лазарь, Дмитрий, Парасковья;

Иван Мирошниченко, у него жена Евдокия, дети: Евстафий, Пелагея, Софья;

Иван Левещенко, у него жена Татьяна;

Алексей Скляренко, у него братья Иван, Корней, у Алексея жена Татьяна, у них дети Пестер, Агафья;

Игнатий Лазаренко, у него жена Евдокия, у них дочь Пелагея;

Григорий Овчар, у него жена Настасия, у них дети Гаврила, Василий, Прасковья, Иван, Павел;

Иван Обеременко, у него жена Анна, дети: Семен, Евгения, Аксиния, Меланья, Мавра;

Евстафий Стыров, жена Евдокия, дети: Флор, Петр, Константин, у Флора жена Василина, у них дети: Давид, Петр;

Василий Бырчиненко, у него жена Марья, у них работник Федор Ильин (бежал 1783);

Андрей Кабанов (бежал 1791), у него жена Анна (бежала 1791), у них дети Семен, Федор, Григорий, Евдокия, Варвара (бежали 1791);

Борис Мешовиченко, у него жена Прасковья (бежали 1788 г.), дети: Агафья, Аксиныя, Пелагея (бежали 1788)

Вдова Аксиния Емельянова дочь, у нее дети: Петр, Константин, Василий, Пелагея, Алена, Анна (бежали 1788);

Петр Бердиненко, жена Дарья, дети: Прасковья, Матрена, Андрей, Василий;

Василий Остапенко (бежал 1785), жена Татьяна (бежала 1785);

Василий Петраков, у него жена Анна, брат его Иван (умер 1786), жена Анна (бежала 1789), дети: Алексей, Алена, Федосья, Алексея жена Марья Федор Григорьев сын Мищенко, жена Фекла Трофимова, дети: Анна, Евдокия (бежала 1788);

Ефим Савенков (бежал 1786), жена Матрена, дети: Евдокия, Матрена (бежали);

Иван Леущенко, (бежал 1784), у него жена Анна (бежала 1784 г.), у них сын Захар (бежал 1784);

Иван Корнеенко, жена Евдокия, дети: Иван, Григорий, Яков, Прасковья, Евгения, Ефимия, Агафия, у Ивана жена Марья, у них дети: Андрей, Анисья;

Карп Тур (бежал 1789), жена Пелагея (бежала 1789);

Андрей Таран;

Леонтий Лецкий, жена Анна, дети: Василий, Данило, Прасковья, Мария;

Василий Метиненко (бежал 1791), жена Татьяна, дети Матвей (бежал), Аграфья, Мария, София (бежали);

Василий Ефименко (бежал 1784), жена Пелагея (бежала 1784), дети: Яков;

Никита Заболотников, жена Прасковья, дети: Максим;

Константин Бердниченко, жена Марья, дети Терентий;

Никита Пуличенко, жена Наталья, дети Яким, у него жена Ефросиния, у них дети: Осип, Андрей; Братья родные, Трофим, Седоним, Данило, у Трофима жена, у них сын Иван, дочь Анна, у Седонима жена Фекла, у них дочь Агафья; Максим Хаварской вдов, у него сын Федор, у него жена Пелагея, дети: Герасим, Федор, Татьяна, у Федора брат родной Василий, у него жена Параскева, у них дети Дмитрий, Софья, Арина, другой Федора брат родной Степан, у него жена Марья, дочь Марья;

Василий Подуляс, жена Алена, дети: Илья, Алексей, Василий, брат Подулясов (умер 1782), у него жена Анна, вдова Пелагея (бежала 1785), у нее дети Степан, Максим (бежали 1785);

Герасим Дудников;

Тимофей Жученко (бежал 1783), жена Федосья (бежала 1783), дети: Диментий (бежал 1783), Варвара (бежала 1783);

Василий Чечник (бежал 1783 г.), жена Анна (бежала 1783), дети: Марфа (бежала 1784);

Василий Бойченко (бежал 1784);

Кондрат Гончаренко, жена Ирина дочь, у них сын Климентий, у него жена Меланья, у них дети: Антон, Агафья, Марья;

Дмитрий Недвига (бежал 1789), у него жена Матрена (бежала 1789), у них сын Лукьян;

Василий Токаревской (бежал 1789), у него жена Анна (бежала 1789), у них сын Максим (бежал 1789);

Сидор Невмиденко (бежал 1782);

Иван Гречаной (бежал 1791), у него жена Марья по смерти мужа вышла замуж за Сидора Дорошенка у нее дети: сын Иван (умер 1783), дочь Анна (умерла 1786);

Лукьян Коваленко (бежал 1785), у него жена Анна (бежала 1785), дети: Павел, Ульяна (бежали 1785);

Яков Афанасьев (бежал 1782);

Козьма Баенко (бежал 1782);

Василий Коваленко (умер 1789);

Кирило Касьяненко (умер 1789), жена Анна, у них сын Данило (бежал 1784), у него жена Прасковья (бежала 1784);

Марко Касьянов (бежал 1789), жена Варвара (бежала 1789), у них дети: сын Федор (бежал 1789), дочери Ульяна, Татьяна (бежали 1789);

Емельян Касьянов (бежал 1789);

Алексей Бояна (бежал 1789);

Демьян Коваленко (бежал 1789);

Самойло Кучиренко, у него жена Марья (умерла 1784) по смерти женился на Матрене, дети: Марья, Меланья (умерли 1785), Федор, Евстафий, Марфа;

Прокофий Зайденко (бежал 1782);

Конон Деминиченко (бежал 1782);

Петр Николаенко

Степан Зайвенко (бежал 1782);

Андрей Селидка (бежал 1785), у него сын, Дементий (бежал 1785), у него жена Татьяна (бежала 1785), у них сын Лаврентий;

Семен Письменной (бежал 1789);

Михаил Короб (бежал 1785), у него жена Зиновья (бежала 1789), сын Роман (бежал 1789), Захар (бежал 1789), Матрена (бежала 1789);

Яким Устименко (бежал 1789), у него жена Варвара (бежала), у них дочь Аксинья (бежала 1789);

Степан Иващенко (бежал 1789);

Петр Загородненко (бежал 1789);

Иван Дейнека (бежал 1789), у него жена Анна, дети: Андрей, Прасковья;

Семион Логиоло, жена Меланья, дети: Федор, Степан;

Степан Краснощенко (бежал 1782);

Степан Кабаченко (умер 1782)

Самойло Петренко (умер 1782), у него жена Марья (бежала 1782), у них дочь Устинья выдана в замужество господина моего в деревню Николаевку за подданного Данилу Куксенка (умер 1782);

Павел Горбов (умер 1782);

Денис Кошмаров (умер 1782);

Василий Иванов Кривошеин;

Федор (бежал 1789), у него жена Анна (бежала 1789), дочери: Марфа выдана в замужество за Никифорова, Марья выдана в замужество за Василия Махнова;

Андрей Потапенко (бежал 1782), у него жена Ефимия, сыновья: Данило, Иван, дочь Агафья (бежали 1782);

Михаил Алексеенко (бежал 1782), у него дочь Арина (бежала 1782);

Логвин Сидоренко (бежал 1782);

Иван Вербицкой;

Петр Полониченко (бежал 1782);

Прокоп Овчаров (бежал 1782);

Иван Борщевный (бежал 1782), у него жена Анна (бежала), дочь Матрена (бежала)

Прибывшие после ревизии (1782 года)

Сидор Дорошенко, у него жена Татьяна по смерти которой его жена Марья, у них дети Иван (умер 1783 году), Яков (умер 1786 году), Самсон, Григорий, у Самсона жена Мавра;

Павел Дорошенко, у него жена Прасковья, у них дети Семен, Кузьма, Татьяна, племянники его Иван, Никифор, вдова Прасковья Федорова дочь, у нее дети Василий, Андрей, дочь Евдокия, у Василия жена Ефросиния;

Семен сын Кривуин, у него жена Марья, у них дети Степан;

Данило Ткаченко вдов, у него дети сыновья Степан, Алексей, Алексей;

Афанасий Махнов, у него жена Христина, у них дети Василий, Иван, Семен дочери Даина, Евдокия, Федосья, у Василия жена Марья, у них сын Никита;

Иван Голобуд, у него жена Марья. Дети Алексей, Марина, Агафья, Евдокия;

Степан Бедлинский, у него жена Анна, у них дети Иван;

Григорий Лепященко, у него жена Матрена, у них дочери Евдокия, Наталья, Марья;

Григорий Жарков вдов, у него сыновья Семен, Никита, Петр, Прасковья, у Семена жена Ирина, у них дети Андриан, Семен, Екатерина;

Игнат, у него жена Евдокия;

Семен Пьяненко, холост;

Афанасий Якимов сын Швыдченко, у него жена Дарья;

Иван Швыдченко, холост;

Данила сын Бурдун, у него жена Дарья. Дочери Анклина, Ирина, Анна;

Петр Почакаев, у него жена Анклина, у них дети Михаил, Ирина, Марфа, Мавра, Австинья;

Мирон Лемон, у него жена Матрена, у них дети Петр, Василий, у Петра жена Прасковья, у них дети Прасковья, у Василия жена Прасковья;

Григорий Палимвидров;

Ефим Харьковский, у него жена Ирина, у них дочь Пелагея, у них зять Федор, у него жена Катерина, у зятя брат Дементий;

Леонтий Шагин, у него жена Устинья, у них дети Сергей, у него жена Домна, у них дети Анисим, Максим, Моисей, Надежда;

Алексей Панченко, у него жена Анна, у них дети Павел, Агрофина;

Леонтий Новоселов, у него братья Алексей, Федор;

Данило Марченко;

Степан Анартъенко, у него жена Ульяна, у них дети Василий, Антон, Тимофей, Матвей;

Федор Бойков, у него жена Пелагея, у них дети Анисим, Гаврила, у Анисима жена Василиса;

Восова Настасья, у нее дети Иван, у нее зять Василий Землянок, у него жена Василиса, у них дети Прасковья;

Афанасий Кушнеров, у него жена Евдокия, у них дети Петр, Антон, Максим, Анна;

Илья Выденко;

Алексей Василенко;

Абрам Грищенко;

Герасим Землянок, у него жена Катерина, у них дети Михаил, Амелян, Прасковья, Ефросинья;

Василий Симонов, у него жена Марфа, у них дети Павел, Алексей;

Алексей Погулесов, у него жена Катерина;

Иван Погребняков вдов, у него дети Иван, Василий холост, Семен у него жена Василиса, у них дети Борис, Мавра, у него зять Тимофей Семенов, у него жена Дарья, у них дети Алексей, Степан;

Федор Хромой, у него жена Дарья, у них дети Марья;

Тимофей Стамченко, у него жена Пелагея, у него шурин Иван Антоненко;

Василий Тарасенко, у него жена Агафья. Дети Осип, Данило, Алексей;

Петр Стрюков, у него жена Пелагея;

Василий Сотников вдов, у него дети Ефросинья, брат его Петр, у него жена Ефимья, у них дети Федор, Антон, Андрей, Настасья, Анна;

Ефим Харьковский, у него жена Матрена, у них дети Федор, Моисей, Ирина, у него сестра Ефимия;

Константин Таран;

Калина Вьюнников, у него жена Афклия, у них дети Емельян, Дарья, у него брат Семен, у брата жена Евдокия, у них дети Катерина, Прасковья, Евдокия;

Максим Корниенко, у него жена Пелагея, у них дети Петр, Настасья, Ефимия;

Осип Морозов, у него дети Антон, Данило, у Осипа жена Прасковья;

Герасим Погребняков, у него жена Ксения;

Иван Иванов холост, дети Никифор, Василий, Софья, Мария;

Данило Чернышев, у него жена Анна, у них дети Григорий, Данила, Андрей, Елена, у Григория жена Настасья;

Карп Зуйков, у него жена Марья, у них дети Федор, Дмитрий, Трофим, у Федора жена Василина;

Михаил Крикун вдов, у него дети Евдоким, Ирина, у Евдокима жена Марфа, у нее дети Марья;

Илья Кашков, у него жена Евдокия, у них дети Афанасий, Настасья, Катерина, у него брат Федор, у него жена Прасковья, у них дети Тимофей, Иван, Кузьма, Семен, Марья, Агриппина;

Кондрат Кожников вдов, у него дети Федор, у него жена Прасковья;

Петр Галета, у него жена Ефросинья, у них дети Сидор, Моисей, Григорий, Катерина, Мария, у него племянница Прасковья;

Иван Сидоренко, у него жена Агафья, у них дети Дмитрий, Мария, Никита;

Иван Плохой, у него жена Анна, у них дети Гаврила, Антон, Прасковья;

Федор Калинин, у него жена Домна, у них дети Филипп, Ефимия, Прасковья, Татьяна;

Никифор Савченко, братья его Федор, Ефим, у Никифора жена Евгения;

Яков Гриценко;

Иван Верещаченко;

Яков Бординенко, у него жена Настасья. Дети Трофим, брат его Федор;

Василий Бурдуненко, у него жена Настасья, у них дети Ефим, Пелагея, Агриппина;

Афанасий Щудрин, у него жена Феодора, у них дети Павел, Евдокия, Матрена, у Павла жена Прасковья, у них дети Федор;

Андрей Василенко, у него брат Андрей;

Афанасий Лисок, у него жена Матрена, у них дети Никифор, Федор, Мария;

Иван Гончаренко;

Семен Бурдуненко, у него жена Агафья;

Василий Остапенко;

Данил Чуприна, у него жена Агафья, у них дети Прокофий, Данила, Иван, Федор, Авдотья, Мария;

Игнат Рыбалченко, у него жена Агриппина, у них дети Антон, Настасья;

Тимофей Мисленко, у него жена Евдокия, у них дети Анна, Евдокия, Ефросиния, Ксения, Ефимия, Елена, Евдокия;

Петр Шиненко, у него жена Евдокия, у них дети Павел, Иван;

Федор Тесленко вдов, у него дети Юрий, у него жена Мария;

Никифор Понтонов, у него жена Марфа, у них дети Доминика, Ксения;

Иван Федченко, у него жена Анна, у них дети Петр;

Никита Лиходетенко, у него жена Прасковья, у них дети Тарас;

Гаврила Милитев;

Яков Кучеренко вдов, у него дети Дмитрий, Григорий; Елена, у нее зять Павел Прокофьев, у него жена Ирина;

Вдова Акилина Иванова дочь, у нее дети;

Михаил Белоусов;

Никифор, Евдокия, у них зять Яков Емельянов, у него жена Прасковья, у него брат Ефим;

Корней Козленко;

Яков Датенко, у него жена Евгения, у них дети Карп;

Иван Круглока;

Василий Круглок;

Лазарь Марковченко, у него жена Катерина, у них дети Михаил, Самсон, Акилина, Мария, у него брат Кирило;

Михаил Миусенко;

Максим Кравчик, холост;

Гаврила Андрееenko, у него жена Васса, у них дети Михаил, Кондрат, Алексей, Наталья, Ирина, Анна, Евдокия, Матрена, Анна;

Михаил Шевченко, у него жена Евдокия, у них дети Григорий, Павел, Никита, Прокофий, Акилина;

Яков Почекаев, холост;

Григорий Кузьменко;

Андрей Новоселов, у него жена София, у них дети Антон, Назар;

Федор Кушнеров, у него жена Прасковья/ Дети Андрей, Игнат, Сергей.

Все вышеперечисленные люди поселены после бывшей пред сим в 1782 году ревизии населению.

ЛІТЕРАТУРНІ ТА АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА

1. Історія міст і сіл УРСР. Донецька область. - К., 1976. - с.349.
2. Колесников А.В., Коваль Ю.Г., Дегерменджи С.М. Краматорская неолитическая мастерская // Археологический альманах. – 1993. - №3. - С.13-22.
3. Донецкая область с древнейших времен до конца 19 века. – Донецк, 1979. - с.12.
4. Полідович Ю. Звіт про дослідження кургану доби бронзи „Розкопана могила”// Неизвестная Дружковка. - 2009. - № 1. - с.2-13.
5. Горбов В.Н., Усачук А.Н. Дружковский могильник и некоторые вопросы мировоззрения срубных племен // Археологический альманах. – 1993. - № 2. - С.120.
6. Канигін Ю. Шлях аріїв– К., 2004. - с.120.
7. Багалій Д. Історія Слобідської України. – Харків, 1989. – с.49, 101.
8. Лаврів П. Історія Південно – східної України. – К., 1996. – с.56.
9. Боплан де Гійом Левассер. Опис України. –Львів, 1990. - с. 25.
10. Пірко В. Оборонні споруди в межиріччі Дніпра і Сіверського Донця. – Донецьк, 2007. – с. 34 – 35.
11. Яворницький Д. Вольності запорозьких козаків. – К., 1998 – с. 196.
12. Энциклопедический словарь. Под редакцией Ф. Брокгауза и А. Ефрона. - СПб, 1893. – т.11.- с. 192.
13. Большая Советская Энциклопедия. – М., 1974. - т.17. - с.178.

14. Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской Епархии. - Екатеринослав, 1880. – с.711.
15. Сборник статистических сведений по Екатеринославской губернии. – Екатеринослав, 1886. – с. 43.
16. Гаевой Л. Краткое историко – географическое описание Бахмутского уезда - Бахмут, 1906. – с.14.
17. Доповідна записка Міністерства культури, Академії наук і Держбуду України на виконання Постанови Ради Міністрів УРСР від 18.09.1965 р. „Про увічнення пам’ятних місць, зв’язаних з історією запорізького козацтва. Збережемо тую славу”. – К., 1997. – с 41 – 43.
18. Російський Державний Архів Давніх Актів у Москві (РДАДА). - Ф. 192. – Картографічний відділ, Катеринославська губернія.
19. Олійник О. Запорозький зимівник часів Нової січі (1734-1775). – Запоріжжя, 2005. - с.88, 117.
20. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. – К., 1992. -с.248
21. Коцаренко В.Ф. Краматорская быль. – Краматорск, 2000. – с. 10.
22. Шиманов А. Передсмертна поземельна боротьба Запорожжя. Запорожці. – К., 1993. – с. 96.
23. Полное собрание сочинений Российской империи. – СПб, 1889, т.2, -с.124.
24. Русский биографический словарь. –т.ІІ, - СПб, 1900, - с.344.
25. РДАДА. – Ф 16. – Спр 797. – Арк. 143.
26. РДАДА. – Ф 16. – Спр 588. – Арк. 63
27. РДАДА. – Ф 16. – Спр 588. – Арк. 120
28. Центральний державний історичний архів України у Києві. – Ф. 1821, – Спр – 39. Арк. 528 – 555

29. Центральний державний архів Російської Федерації у Москві.- Ф. 1350, - Спр 23. – Арк. 87
30. Абуков С. Отмена крепостного права - как это было в Донбассе. // Наша Дружковка. – 2005. - № 18.
31. Макарова Н. Исчезнувшая цивилизация. //Неизвестная Дружковка. – 2004. - №.- С.41.
32. Абуков С. Имение Борисовских как пример крупного помещичьего хозяйства юго – восточной Украины второй половины XIX в. Нові сторінки в історії Донбасу. – кн 8. – Донецьк, 2002. – с. 98.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ ДРУЖКІВКИ ТА ЇЇ ОКРУГИ	2
Рідний край за найдавніших часів	4
Кочові племена на території краю	7
Козацька доба.....	19
Поміщицькі „дачі” та масове селянське заселення ...	32
Пореформений період та початок промислового розвитку	40
ДОДАТКИ.....	49
ЛІТЕРАТУРНІ ТА АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА.....	72

Науково-популярне видання

КАЧУР Володимир Васильович

ІСТОРІЯ ДРУЖКІВКИ ТА ЇЇ ОКРУГИ від найдавніших часів до кінця XIX століття

Координатор проекту *Євген Шаповалов*

Редактор *Валерій Романько*
Науковий консультант *Микола Янко*
Технічний редактор *Людмила Огнєва*

Оригінал-макет, верстка
Людмила Огнєва

Підписано до друку . Формат
Ум.друк.арк. . Друк лазерний. Зам. №
.Наклад 100 прим.

Віддруковано у друкарні "Норд Комп'ютер" на
цифрових лазерних видавничих комплексах Rank Xerox
DokuTech 135 і DocuColor 2060.

Україна, м. Донецьк, 83003, вул. Разенкова, 6,
Тел.: (062) 389-73-82, 389-73-86

КРАЄЗНАВЦЮ

Славний той, хто добре знає рідний край,
Любить в нім поля, ліси і води.
Пісню, що летить за синій небокрай,
Серцем чує, ніжним від природи.

Та і цього мало, друже мій, тобі,
Хоч без пісні не буває свята.
Треба ще неспокій не згасить в собі
І жагу невтомно працювати.

Тож нові у тебе будуть відкриття,
Призабуте в душу світлом збрисне.
Щоб нестримне наше множилось життя
Нерушимим подихом Вітчизни.

*С. Жуковський
м.Донецьк, 1997*